

УДК 37.034

Р. В. СОПІВНИК, І. В. СОПІВНИК

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

Здійснено аналіз виховання моральної відповідальності сільської молоді у ряді країн, зокрема США, Франції, Польщі, Китаї, Росії. Узагальнено існуючий досвід та виділено основні проблеми і труднощі реалізації морального виховання молоді, зокрема: поширення асоціальних явищ (насильство, жорстокість, споживацтво, безвідповідальність, алкоголізм); зменшення позитивного виховного впливу сім'ї, школи та релігії; відсутність рівних можливостей у розвитку. Розкрито виховання морально відповідальної молоді в окремих країнах, на кількох рівнях, зокрема загальнодержавному, регіональному, місцевому, локальному.

Ключові слова: зарубіжний досвід, молодь, сільська молодь, моральне виховання молоді, відповідальність, моральна відповідальність, асоціальні явища.

Р. В. СОПІВНИК, И. В. СОПІВНИК

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВОСПИТАНИЯ НРАВСТВЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СЕЛЬСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье осуществлен анализ воспитания нравственной ответственности сельской молодежи в ряде стран, в частности США, Франции, Польши, Китае, России. Обобщен существующий опыт и выделены главные проблемы и трудности реализации нравственного воспитания молодежи, в частности: распространение асоциальных явлений (насилие, жестокость, потребительство, безответственность, алкоголизм); уменьшение положительного воспитательного воздействия семьи, школы и религии; отсутствие равных возможностей в развитии. Раскрыто воспитание нравственно ответственной молодежи в отдельных странах, на нескольких уровнях, в частности общегосударственном, региональном, местном, локальном.

Ключевые слова: зарубежный опыт, молодежь, сельская молодежь, нравственное воспитание молодежи, ответственность, моральная ответственность, асоциальные явления.

R. V. SOPIVNYK, I. V. SOPIVNYK

FOREIGN EXPERIENCE IN UPBRINGING MORAL RESPONSIBILITY OF RURAL YOUTH

The article presents the analysis of upbringing moral responsibility of rural youth in a number of countries, like as in the USA, France, Poland, China and Russia. The corresponding experience has been generalized. Major problems and difficulties in implementation of moral education of young people have been pointed out. Among those are: spread of anti-social phenomena (violence, cruelty, consumerism, irresponsibility, alcoholism); decrease in positive educational influence of a family, school and religion; absence of equal opportunities for development. Upbringing of morally responsible youth in separate countries has been shown on several different levels, as on the national, regional, district and local one.

Keywords: foreign experience, youth, rural youth, moral education of young people, responsibility, moral responsibility, anti-social phenomenon.

Кожне суспільство відповідно до своїх потреб, цінностей, норм, рівня розвитку має власну систему виховання підростаючого покоління. Нині у кожній країні склалася своя національна система виховання із властивими їй особливостями, що визначають мету, завдання, концептуальні ідеї, основні напрями, суб'єкти, форми та методи виховної взаємодії. З огляду на це важливо вивчати як вітчизняний, так і зарубіжний досвід виховної роботи, який розкриє головні труднощі та вкаже на дієві шляхи вирішення назрілих проблем.

Мета статті полягає в аналізі та узагальненні зарубіжного досвіду виховання моральної відповідальності сільської молоді.

Однією з найбільш важливих проблем сучасних розвинутих держав світу є морально-духовний рівень їх громадян, який викликає стурбованість і занепокоєння не тільки у педагогічної громадськості, а й державних і політичних діячів та представників бізнес еліти.

У 90-х роках ХХ ст. ряд американських педагогів звернули увагу суспільства на загальну кризу моралі, що супроводжувалася такими явищами, як: девальвація духовних цінностей (більше 40% школярів готові обманувати у важливих ситуаціях, тільки 3% готові слухати своє сумління; 76% американців вважають, що США перебувають у стані морального падіння); насилля, передусім у сім'ї (понад 50% школярів вважали, що фізичне насилля чоловіка до жінки є нормою); наркоманія (у 1997 р. майже 8 млн. школярів вживали наркотики); злочинність, вандалізм (90% затриманих вандалів – молоді люди віком до 25 років); бійки, порушення дисципліни (більше 50% американців вважають, що основною проблемою школи є відсутність дисципліни); школа перетворилася на осередок аморальності і злочинних дій [1].

Т. Ліккона визначив 10 основних проявів аморальної поведінки молодих американців, зокрема: насилля, вандалізм, крадіжки, обман, неповага до дорослих, групова жорстокість, фанатизм, пустослів'я, ранній статевий потяг та зловживання ним, зростання егоїзму, зниження громадської відповідальності, шкідлива для себе поведінка [1]. Тому основні завдання розвитку шкільної освіти в США полягають у тому, щоб школи не лише розвивали розумові задатки дитини, а й сприяли формуванню працьовитості, слухняності (самоконтроль), повазі до моральних (соціальних) цінностей, дисципліні.

Одним із пріоритетних напрямів виховання у США є становлення громадянина (громадянське виховання). Американські дослідники В. Девід Стедман і Ла Вон Г. Льюїс [2] у праці «Наша нестаріюча конституція» («Our Ageless Constitution») проаналізували трансформацію почуття громадянської відповідальності серед населення країни. Вони переконані, що за останні 50 років розвивається тенденція до зростання безвідповідальності серед американців, оскільки вони перестають відчувати відповідальність за спільну оборону, продуктивну працю, свідомий політичний вибір, особисту відповідальність за потреби громади, чи навіть власне існування. Дослідники зауважують, що сучасна цивілізація пропонує молоді велику різноманітність диверсій, розваг і спокус, деякі з яких є згубними. Однак сучасна цивілізація не пропонує стимулів для виконання обов'язків, за винятком, можливо грошової виплати, але, вона, не навчить молодих людей, оскільки справжньою нагородою за відповідальну громадянську позицію є збереження вільного суспільства. Гроші, на переконання американських науковців, не можуть стимулювати громадян до праці і самопожертви для загального блага. «Майже всі з нас поспішають претендувати на пільги, але не всі хочуть виконувати зобов'язання. Ми стали нацією одержимих правом, забудькуватих щодо своїх обов'язків», – зазначили вчені [2]. В епоху достатку дуже багато людей легко забувають, що всі гарні речі повинні бути оплачені кимось або здобуті чиєюсь важкою працею. Дослідники приходять до висновку, що як тільки зростає загальний добробут у країні, погіршується почуття відповідальності у громадян і міцніє індивідуалізм.

З усіх соціальних інститутів сім'я раніше була найактивнішим і найуспішним у привчанні молоді до виконання своїх обов'язків. Але після Другої світової війни американська сім'я була ослаблена і втратила свої важливі виховні функції. Яскравим прикладом є те, що колись діти несли відповідальність за своїх батьків у старості, а тепер ця функція повністю перекидана на державу. В умовах зниження виховного впливу школи та релігії формування почуття відповідальності залежить від відновлення виховних повноважень сім'ї.

В. Девід Стедман і Ла Вон Г. Льюїс пропонують такі шляхи виховання відповідальності: 1) у сім'ї; 2) засобами літератури; 3) реальними прикладами з історії; 4) взяти на себе відповідальність за самого себе; 5) через особисту благодійність і церковну громаду [2]. Суспільна потреба в посиленні виховного впливу сім'ї на формування відповідальних громадян активізувала роботу в США щодо підготовки молоді до сімейного життя шляхом реалізації комплексу програм.

Французькі дослідники загострюють увагу на таких негативних суспільних явищах, як зростання насильства, ксенофобії, расизму, загального безкультур'я [3]. Основними проблемами, які спричинили кризу моральності, на думку французьких дослідників, є: поширення в суспільстві споживання та ідеології прибутку, що побічно призводить до багатьох злочинів;

невпинний розвиток технологій, які послаблюють мислення; щоденне насильство в ЗМІ, на вулиці, в школах, у суспільстві; нетерпимість і релігійний фанатизм; вживання наркотиків з їх наслідками для молоді.

Агресивна поведінка, насилля, безвідповідальність батьків призводять до «смерті моралі» («mort de la morale»). У Франції на необхідності формування морально відповідальних громадян акцентували всі міністри освіти за останні роки, проте, як відзначають дослідники, усі декларації були марними, оскільки навіть серйозних наукових досліджень з проблем морального виховання молоді по суті не було. Перша з них, фундаментальна, з'явилася тільки в 2012 р. Про важливість проблеми виховання морально відповідального громадянина у Франції свідчить увага до неї міністра освіти В. Пейлона. Він запропонував ідею впровадження педагогами «світської моралі». Будучи професором філософії, він як ніхто інший розуміє необхідність виходу за межі знань навчального предмета і пропагує необхідність підготовки молоді до спільного життя або життя разом («bien vivre ensemble»). Запровадження курсів «світської моралі» для школярів та студентів у Франції з осені 2015 р. викликало дискусію у суспільстві.

У Франції в 2012 р. було проведено національне опитування, в якому взяли участь 120 педагогів з різних навчальних закладів щодо шляхів подолання моральної кризи молоді. Основними пропозиціями були наступні: впровадження курсів і програм з етики на засадах демократії; розробка та реалізація концепцій, в основі яких лежить виховання взаємної поваги, охорони природи та дотримання соціальних норм і правил; акцент на ненасильницькому спілкуванні та поваги до моральних принципів, необхідних для спільного життя; навчальні заклади повинні розвивати світську духовність без посилення на релігію, формувати гуманістичні цінності за умов миру і терпимості, ненасильства та солідарності [5].

Стратегія виховання у Франції спрямована на виховання громадянина. При цьому значна увага приділяється необхідності виховання такої особистісної якості, як відповідальність. Бути громадянином – це не тільки мати права, а й обов'язки та відповідальність. У країні реалізуються ряд програм, які спрямовані на виховання відповідальності у молодих людей, зокрема: «Виховання відповідальності в умовах ризику», «Давайте діяти, «Освіта для відповідальності» та ін.

Проведені дослідження польською дослідницею М. Повалкою [6] серед представників різних інститутів, які працюють із молоддю (мери, священики, директори шкіл, педагоги, представники громадських організацій, лікарі, поліцейські) свідчать, що основними проблемами сільської молоді в Польщі є: безробіття, алкоголізм, відсутність робочих місць, відсутність перспектив, відсутність вільного часу, крах авторитетів, відсутність зразків для наслідування, зростання розлучень, недостатня кількість культурно-дозвіллевих закладів, збиткове сільське господарство і труднощі продажу сільськогосподарської продукції, злидні та ін. Також до важливих освітніх проблем для учнів сільських шкіл відносять їх низьку самооцінку і відсутність соціальних навичок, в передусім комунікативних. У місті, де багато незнайомих людей, учні постійно спілкуються, знайомляться з іншими, а в селі, як правило, визначене коло людей, тому навички комунікації і самопрезентації менш розвинені. Навчання молодих людей для роботи в групах, вміння представити себе, вирішувати проблеми, наприклад, шляхом реалізації місцевих проектів та ініціатив, підвищення почуття гордості за місце проживання і впевненості в собі – це завдання, які вирішуються в межах загальнонаціональної програми «Рівні можливості». У виховному, культурному і соціальному житті села основну роль відіграє школа, яку називають «серцем села» («szkoła jest sercem wsi»). Саме в школі і ніде інде більше в селі не святкуються свята «Бабусі й дідусі», «День матері», «День захисту дітей», «Різдво» та інші освітні проекти [7].

М. Лртис [8] відзначає, що вже від народження сільська молодь в Польщі перебуває в гіршому становищі, ніж однолітки в місті. Сім'я дуже часто не може сформувати в юнаків і дівчат у селі вміння пристосовуватися до змінних соціально-економічних умов, а тому важливою є державна підтримка молодих людей. Один із шляхів такої підтримки – впровадження спеціальних програм в сільських громадах для активізації молоді, підтримка прагнень отримати якісну освіту, підвищити соціальні навички, сприяти взаємодії та адаптації в умовах, що змінюються. Сільська молодь, яка вирішує продовжувати навчання у вищих

навчальних закладах, часто виявляється неготовою до проживання у великому місті, внаслідок чого відбувається розчарування, стреси, невпевненість, дезадаптивність. Тому учням старших класів сільських шкіл пропонують ряд позаурочних заходів, тренінгів. Так, тренінги на тему «Я чи хто», «Повір у себе», «Будьте асертивними» використовуються для допомоги молодим людям пробудити віру в себе і навчитися впевнено досягати поставлених цілей, навіть за відсутності підтримки з боку оточуючих. За допомогою таких тренінгових занять «Як спілкуватися з іншими людьми», «Легше разом» підвищують навички взаємодії з іншими. Тренінг «Легше разом» передбачає вправи для розвитку відповідальності за інших людей, партнерів. Тема «Пропозиція праці» озброює сільську молодь вмінням зорієнтуватися на ринку праці і віднайти роботу, яка відповідає власним інтересам і нахилам. Серед старшокласників сільських шкіл реалізуються також сценарії «Ефективне навчання», «Боротьба зі стресом» тощо.

У школах також реалізується програма «Місія природи» («Misja Przyroda»), яка є циклом природничих занять для учнів. Її метою є підвищення екологічної обізнаності серед сільської молоді та виховання почуття відповідальності за навколишнє природне середовище свого регіону і країни. Окрім занять, програма передбачає екскурсійні тури до національних парків, розвиваючі ігри, проекти, що сприяють вивченню природних багатств свого регіону, методичну підготовку вчителів та викладацького складу національних парків, конкурси з привабливими призами та ін. [9]. З метою виховання відповідального ставлення до сім'ї у польських школах реалізується курс «Підготовка молоді до життя в сім'ї».

Однією з дієвих форм роботи із сільською молоддю у Польщі є залучення її до роботи в молодіжних громадських організаціях. Союз сільської молоді є однією з найбільш активних молодіжних організацій, що діють у країні. Це дієва мультиустанова, яка бере свій початок у 1928 р., допомагає молодим людям реалізувати свої можливості, бореться з проблемами сучасної сільської молоді та ставить за мету формування в неї почуття відповідальності у за землю, сільськогосподарську працю, долю села та батьківщини загалом.

Міністерство освіти Китаю має два спеціальні управління, що відповідають за моральне виховання. Одне з них діє в системі загальної освіти і відповідає за початкову і середню освіту, а друге – в системі вищої освіти, і охоплює всі коледжі та університети. У 27 провінціях і 3 муніципальних радах освіти існують спеціальні відділи, які називаються департаментами морального виховання. Майже в кожній школі є офіс який позначається як офіс морального виховання.

Нині проблеми морального виховання підростаючого покоління викликають зростаючу стурбованість у китайському суспільстві. Причому китайські фахівці висловлюють готовність об'єднувати зусилля фахівців в галузі морального виховання, як у своїй країні, так і в світовому співтоваристві та прагнуть до зростання духовно-культурних відносин і співпраці. Сучасна концепція морального виховання у Китаї базується на ідеї засвоєння молодими людьми моральних норм, що регулюють особистісну, соціальну і екологічну взаємодію та відповідальність. Зміни у стратегії морального виховання виникли як відповідь на соціальні та економічні реформи, пов'язані з переходом Китаю від планової економіки до ринкової. Тому метою виховання молодих людей є підготовка до відповідального вибору власного життєвого шляху, особистого розвитку, допомога у визначенні та уточненні особистих потреб і їх узгодження із колективними.

Китайські науковці окреслюють два основні джерела майбутнього розвитку морального виховання: історія культури та психологія і теорія духовності (психічне здоров'я стало невід'ємною частиною системи морального виховання, що тісно пов'язано з розвитком практичної психології). Важлива роль відводить конфуціанству. В його межах важливими чеснотами, які необхідно формувати у процесі морального виховання, є такі: доброзичливість, правильність, коректність, лояльність, взаємність, достовірність, шанобливість, благоговіння, мудрість, мужність, синівське благочестя, братерська любов, рішучість, наполегливість, простота, стриманість, терпимість, щедрість, працьовитість, доброта, м'якість, ощадливість, ввічливість, терпіння, миролюбність, чесність, прагнення до навчання, готовність до виправлення помилок, скромність і почуття сорому. Основні такі з них – доброзичливість (найважливіша), правильність (доброчесна людина знає, що добре; дрібна людина знає, що це вигідно), доречність (дотримання норм, обрядів, традицій, ритуалів), мудрість (без неї люди не

можуть зрозуміти, як діяти морально), надійність («Я не знаю, як людина, що втратила довіру, може продовжувати функціонувати як людина»).

З 1978 р. в Китаї здійснювалася політика однієї дитини в сім'ї. На сьогодні виросло уже покоління молодих людей одинаків, які мають свої труднощі. Китайські дослідники вказують на такі негативні аспекти покоління однієї дитини.

1. Егоцентризм: в сім'ї з дитиною, як правило, поводяться як з принцом або принцесою і тому вона поводить себе егоїстично. «4 +2 +1» сімейна структура (4 бабусі й дідусі + 2 батьків + 1 дитина) є основною причиною для такої поведінки. У 1999 р. було проведено опитування серед 272 учнів середніх шкіл в Шанхаї з наступними результатами: «Чи знають батьки Ваш день народження?» – 100% відповіли «Так»; «Чи знаєте Ви, дні народження ваших батьків?» – 31% «Так»; «Чи знають батьки, які продукти Вам найбільше подобаються?» – 89% «Так»; «Чи знаєте Ви, які продукти люблять ваші батьки?» – 23% «Так».

2. Глибокі почуття самотності; почуття неповноцінності і безпорадності під час виникнення труднощів. У міських районах Китаю сьогодні обоє батьків більшості сімей працюють, тому діти перебувають після школи самі у закритих квартирах, виконуючи домашні завдання, дивляться телевізор і відчувають брак спілкування. Опитування, проведене в 1998 р. серед 2834 учнів середньої школи в Шанхаї, показало, що у 15,43% їх були певні емоційні проблеми через погану адаптацію і низьку стресостійкість.

3. Слабка здатність вирішувати повсякденні побутові проблеми і слабкі навички соціальної взаємодії: невелика частина дітей допомагає батькам у господарстві (іноді діти не знають, як зняти шкарлупу з яйця). Опитування, проведене серед 179 студентів вищих навчальних закладів, показало, що 87% молодих людей хотіли б дружити з особами протилежної статі, але 44% із них висловили сумніви щодо того, як розпочати дружбу.

4) Проблеми поведінки, пов'язані з відсутністю самоконтролю і самообмеження; слабка самодисципліна, погані манери, небажання працювати або вчитися, слабка сила волі.

Позитивні аспекти покоління однієї дитини: більш високий рівень освіти; сильніше почуття демократії; науково-творче ставлення (це покоління має велику цікавість до наукових досліджень (85%) і творчості (80%)).

Значна увага в Китаї приділяється вихованню відповідального ставлення до: себе, в тому числі власного здоров'я; батьків, інших членів сім'ї та родичів; вчителів, однокласників і школи; сусідів, громади, країни; людей у всьому світі; природного середовища Землі.

У 1988 р. міністерство освіти Китаю затвердило інструкцію «Двадцять норм поведінки для дітей шкільного віку та сорок норм поведінки для студентів». У ній визначені стандарти доброї поведінки для вихованців у сім'ї, навчальному закладі і суспільстві.

Методологія морального виховання у Китаї базується на таких положеннях: ставлення до вихованців крізь призму їх інтересів, можливостей, рівня розвитку; самостійний пошук і відкриття істини, цінності та моралі, де роль наставника полягає в супроводі вихованця до пошуку ним самим істини, яка стає частиною його самого; емпатія, співчуття до вихованців, а це передбачає, що педагог повинен відкласти на бік свої цінності, свій світогляд, свої переконання, свої потреби і має ставитися до кожного вихованця крізь призму його унікального світу [10].

Результати аналізу соціально-демографічного становища в Російській Федерації доктора соціологічних наук, професора Р. Сімонян [11] дозволяють назвати основні проблеми російського суспільства, які впливають на рівень моральної відповідальності молодих людей.

Низький рівень відповідального батьківства. Росія переживає третю після громадянської та Другої світової воєн хвилю «бездоглядності», оскільки у ній понад 800 тис. дітей-сиріт, 2 млн. неграмотних підлітків, більше 6 млн. дітей перебувають у соціально несприятливих умовах, майже 4 млн. підлітків вживають наркотики.

Низький рівень валеологічної відповідальності (щороку населення Росії зменшується на 520–550 тис. осіб; смертність найвища у Європі; тривалість життя найнижча у Європі (у світі 134 місце); щороку помирає близько 50 тис. осіб від алкогольного отруєння; кількість захворювання сифілісом серед дівчат до 14 років тільки з 1992 по 1997 роки збільшилося у 174 рази, виникло нове масове явище – дитяча проституція; у 2007 р. країна зайняла І-е місце у світі за суїцидами серед школярів (3019); у 2008 р. вона вийшла на І-е місце у світі за вживанням

героїну; погіршення якості харчування; кількість здорових дошкільнят при їх вступі до школи не перевищує 10%; порівняно низькі витрати на охорону здоров'я: Росія за загальної чисельності населення майже 140 млн. осіб виділяє 298 млн. доларів, тоді як Естонія чисельністю 1,3 млн. осіб – 461 млн. доларів).

Зниження рівня моральності населення. За даними ООН, у 2004 р. Росія була за людським духовно-моральний потенціалом на 15-му місці у світі, в 2008 р. – на 54-му, в 2011 р. – на 66-му, а у 2013 р. – на 72-му.

Активну роботу із молоддю селащодо формування відповідального ставлення до сільських територій та праці в агропромисловому комплексі здійснює Російський союз сільської молоді. Це неполітична організація, яка спрямовує свою діяльність на вирішення найбільш гострих проблем сільської молоді та агропромислового комплексу. Позитивним є досвід роботи союзу в сфері надання консультаційних послуг щодо можливостей молодих людей самореалізуватися в умовах сільської місцевості.

На міжнародному рівні значну роботу із навчання і виховання відповідальної молоді із сільської місцевості здійснює міжнародна організація ФАО (Food and Agriculture Organization of the United Nations – продовольча і сільськогосподарська організація ООН). За останні 40 років накопичений багатий практичний досвід роботи з сільською молоддю, яка повинна відігравати активну роль у забезпеченні сталого сільського господарства та розвитку сільських територій, здійснювати внесок у загальний прогрес своїх країн. Місія ФАО стосовно сільської молоді полягає у зміцненні та розширенні можливостей, знань і навичок молодих людей за допомогою навчання і підготовки кадрів, щоб вони могли стати повноцінними, активними членами своїх місцевих громад. За останні кілька років було проведено серію з 10 національних сільських молодіжних семінарів в Азії, Африці та Латинській Америці, акцентуючи увагу на важливій ролі, яку молоді люди можуть відіграти і відіграють в забезпеченні продовольчої безпеки і сталого розвитку [12].

Федеральне міністерство продовольства і сільського господарства Німеччини організовує раз у два роки міжнародний семінар для лідерів сільської молоді, який проводиться протягом останніх 50 років в Хершінг-ам-Аммерзее. Останній, 26-й семінар проходив з 15 липня до 1 серпня 2013 р. Він складався із кількох частин. Друга частина семінару присвячена практиці набуття лідерських навичок і уроків взаємодії. У цій частині приділялася увага аналізу існуючих проблем у роботі з сільською молоддю, визначалися шляхи підвищення персональної відповідальності молодих людей, що живуть у сільській місцевості. Окремим заняттям було визначення стратегії розробки конкретних планів роботи з реалізації особистої відповідальності сільської молоді: плани, індивідуальні проекти, основні кваліфікації, презентації, практики [13].

Отже, аналіз досвіду виховання морально відповідальної особистості свідчить, що в розвинутих країнах у сфері морального виховання молоді існує чимало проблем, зокрема: насилля (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне), наркоманія (з усіма її наслідками), споживацький спосіб життя, егоїзм, безвідповідальність, руйнування цінності шлюбу та сім'ї, нівелювання моральних цінностей (зокрема добра, поваги до інших, емпатії, безкорисливості та ін.), низький рівень дисципліни, алкоголізм. Основними причинами, які зумовили падіння загального морального рівня молоді у світі, на думку дослідників різних країн, є зменшення позитивного виховного впливу сім'ї, школи та релігії, а також зростання економічного добробуту, який призвів до формування споживацького суспільства з усіма його наслідками (відсутність бажання працювати, але розвинута необхідність у задоволенні «нижчих» потреб). Сільська молодь у більшості країн світу не має рівних можливостей у своєму розвитку (інтелектуальному, соціальному, культурному, економічному) порівняно з ровесниками з міста. Найбільш гострими проблемами сільської молоді у світі є бідність, зменшення доступу до власних природних ресурсів через поширення впливу потужних транснаціональних аграрних компаній у різних регіонах, менше можливостей для професійного зростання та самореалізації, недостатній розвиток культурно-дозвілдової та спортивної інфраструктури. Громадськість окремих країн та представники різноманітних міжнародних організацій висловлюють стурбованість і розуміння існуючої проблеми падіння рівня моральності (та відповідальності, як однієї із найважливіших її складових) серед населення загалом і молоді зокрема, тому розробляють і впроваджують різні програми для подолання цього негативного явища.

Особлива увага звертається на виховання сімейної і батьківської відповідальності; з цією метою реалізуються певні програми підготовки молоді до сімейного життя та усвідомленого батьківства. Важливими напрямками виховання молодих людей, які першочергово необхідно реалізувати і на чому наголошують фахівці як із зарубіжних країн, так і України є формування відповідальності за людину, екологічної та соціальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жуковський В. М. Морально-етичне виховання у школах США наприкінці ХХ століття / В. М. Жуковський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=598>
2. Our Ageless Constitution, W. David Stedman & La Vaughn G. Lewis, Editors (Asheboro, NC, W. David Stedman Associates, 1987) Part VII: ISBN 0-937047-01-5
3. Pigno-Richard Caroline. Peut-On encore enseigner la morale en france? réflexions à partir de l'exemple de la belgique [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inrp.fr/biennale/8biennale/contrib/longue/188.pdf>.
4. Lheureux Guy. Le problème de l'Education Morale en France au XXè siècle dans l'enseignement primaire, 2012. – 510 p.
5. France: l'enseignement de la morale laïque à l'école pour mieux «vivre ensemble». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rfi.fr/france/20120902-france-enseignement-morale-laique-ecole-mieux-vivre-ensemble/#./?&_suid=139686139673408014424616358349.
6. Powalka M. Wybrane aspekty życia młodzieży wiejskiej w świetle opinii osób znaczących. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk6/art22.pdf>.
7. Mazurczak-Kaczmaryk Monika. szkoła może być mała, albo duża, ale najważniejsze, żeby była jakaś – żeby miała pomysł na edukację. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ww.org.pl/strona.php?p=1891&c=10849>
8. Łotys M. Wspieranie aktywności młodzieży wiejskiej. Fundacja Wspomagania Wsi, 2005. – 56 s.
9. Misja Przyroda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efrwp.pl/edukacja/misja-przyroda/o-programie-misja-przyroda>.
10. Zhang Zhigang. The Development of Moral Education in China [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cgie.org/blog/resources/papers-publications/development-moral-education-china/>.
11. Симонян Р. Х. О некоторых социально-демографических результатах экономических реформ 1990-х годов в России / Р. Х. Симонян. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.civisbook.ru/files/File/Simonyan_O_nekotorih_soc.pdf. –
12. Rural Youth. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fao.org/sd/erp/ERPruralyouth_en.htm.
13. Programme. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.international-herrsching-seminar.de/fr/priorites-themes/>.